

PRESKRBA BEGUNCEV IN VOJNIH UJETNIKOV V LJUBLJANI MED PRVO SVETOVNO VOJNO*

VILMA BRODNIK

BEGUNCI IZ GALICIJE IN BUKOVINE

Z nastankom in potekom vojnih operacij na vzhodni fronti so državne oblasti evakuirale prebivalce iz Galicije in Bukovine po posameznih deželah države Avstro-Ogrske. Državna uprava je prevzela stroške za nastanitev, prehrano in obleko ter verskih, kulturnih in zdravstvenih potreb. Z odlokom ministrstva za notranje zadeve 11. 8. 1914 je namreč beguncem pripadala posebna oskrbovalnina, za katero je stroške krila država.¹

Posameznim transportom evakuirancev je dajala zatočišče tudi mestna občina ljubljanska (MOL). Iz pregledanih dokumentov je razvidno, da je prvi znani transport sedmih oseb prispel v Ljubljano 16. 9. 1914 in ostal v mestu do 2. 10. 1914, ko je mestni magistrat oddal 5 oseb okrajnemu glavarstvu Ljubljana-okolica, ta pa na neko kmetijo v Zgornji Senici 23 pri Medvodah. Od teh sedmih oseb je bilo 6 članov družine Savjetski in neki deček brez staršev, ki je zbolel za tifusom in je bil napoten v bolnišnico, kakor tudi bolna članica družine Savjetski. Za vse dneve, ko so ti begunci bivali v Ljubljani, je mestni magistrat zaprosil deželno predsedstvo, naj mu izplača oskrbovalnino, kot je bilo določeno v odredbi ministrstva za notranje zadeve 11. 8. 1914.² Meseca septembra in oktobra 1914 so prišli v Ljubljano še naslednji transporti:

- Od 25. do 28. 9. je bolnišnica za silo prevzela 6 družin s 33 člani, ki so bili 29. 9. 1914 napoteni v Kranj.
- Od 26. do 28. 9. so bivali v Ljubljani 4 galicijski begunci.
- Dne 28. 9. je mestnemu magistratu oddala policija 18 beguncev, ki so bili 29. 9. napoteni v Logatec.
- Dne 29. 9. je prišel v Ljubljano še en begunec, ki je ostal v mestu do 30. 9.
- Dne 30. 9. je policija oddala mestnemu magistratu 2 begunca, ki sta bila 1. 10. napotena v Postojno.
- Od 29. 9. do 12. 10. pa je bivalo v Ljubljani še 16 beguncev, ki jih je po tem dnevu prevzelo okrajno glavarstvo v Ljubljani, del pa jih je bil napoten nazaj v Grosuplje, od koder je namreč priberačil v Ljubljano.³

Od 16. 9. do 12. 10. je torej dajala Ljubljana zatočišče 72 beguncem, ki jih je mestni magistrat napotil v druge kraje.

- Dne 17. 12. 1914 je bivalo v Ljubljani 33 beguncev. Med njimi sta bili tudi dve družini, ena od njiju z dvema in druga s tremi otroki in sestrično. V dveh primerih sta pribežali le brat in sestra in v enem primeru profesor s svakinjo-učenko. V največ primerih pa so pribežali posamezniki.

Tudi poklicna struktura beguncev je bila različna, kot npr.: kovaški in pekovski pomočnik, skladiščnik, graver, strojni ključavničar, kontrolor trvdke Singer, davčni uradnik, profesor, učiteljica, v sedmih primerih tudi gimnazijski dijaki ter v treh primerih posestnikove hčere.

Mestni magistrat je organiziral nastanitev teh beguncev po raznih zavodih, npr. bolnega otroka je sprejela Elizabetna otroška bolnišnica ter pri raznih obrtnikih in drugih ljubljanskih prebivalcih. Obrtniki so sprejeli zlasti begunce, ki so bili izučeni določene obrti. Begunca-pekovskega pomočnika je npr. sprejel pek Žužek iz Florjanske ul. 8, kovaškega pomočnika so zaposlili kar pri mestnem magistratu, begunca-skladiščnika je sprejel trgovec M. Hermann iz Gradišča itd. Nekatere begunke je mestni magistrat napotil tudi na delovno pomoč v vojaške bolnišnice.⁴ Dne 25. 4. 1915 je bilo v Ljubljani 64 beguncev, od njih 50 Poljakov, 4 Rusini in 10 Židov. Izmed njih jih je 14 prejemale državno podporo, ki je znašala 70 vinarjev dnevno. Osem beguncev pa se je že vrnilo nazaj v Galicijo ali Bukovino, del pa se je preselil v druga mesta ali pa je bil del moških poklican k vojakom.⁵

Od maja 1915 in do januarja 1916 so števila v Ljubljani bivajočih beguncev naslednja:

— dne 25. 5. 1915:	39 Poljakov	
	5 Rusinov	
	11 Židov	
	skupaj:	55 in
— dne 20. 7. 1915:	18 Poljakov	
	2 Rusina	
	10 Židov	
	skupaj	30

Dne 25. 10. in 25. 11. 1915 je bivalo v Ljubljani še 26 beguncev, 25. 1. 1916 pa le še 15.⁶ Njihovo število se je zmanjševalo iz treh razlogov, nekateri so se namreč po 3. 8. 1915 že lahko vračali domov, del se jih je odselil v druge kraje države, del za vojsko sposobnih moških pa je bil mobiliziran.

Deželno predsedstvo je izdalo 18. 11. 1914 odlok glede poizvedovanja za pogrešanimi civilnimi osebami iz Galicije in Bukovine, saj je bil umik oz. evakuacija civilnega prebivalstva tako hitra, da so bile mnoge družine razbite in niso vedele, kje so njihovi posamezni člani. Mestni magistrat je izdal zato 21. 11. 1914 razglas, ki je bil objavljen v treh ljubljanskih dnevnikih (Slovenski narod, Slovenec, Laibacher Zeitung), razglašen na mestni deski in naznanjen vodstvom ljubljanskih vojaških in civilnih bolnišnic ter Odboru za poljske begunce na Kranjskem v katoliški

pisarni v Ljubljani. Dne 30. 1. 1915 pa je mestni magistrat še enkrat opozoril vodstva vojaških in civilnih bolnišnic, kjer so okrevali ranjenci in bolniki iz Galicije in Bukovine, naj begunci, ranjenci in bolniki iz Galicije in Bukovine izpolnijo posebne formularje z oznako »naznanilo pogrešancev«, če pogrešajo kakega svojca. Izpolnjene formularje so lahko oddali mestnemu magistratu ali deželnemu predsedstvu, onadva pa pristojnim državnim organom. Vendar se je na tak način lahko poizvedovalo le o pogrešanih civilnih osebah, ker so o pogrešanih vojaki poizvedovali posebne poizvedovalnice pri vojaški upravi.⁷ Število v Ljubljani bivojnih beguncev iz Galicije in Bukovine je bilo po oceni župana dr. Ivana Tavčarja razmeroma majhno. Za njihovo oskrbovanje s hrano, obleko in obutvijo je mesto dobivalo posebno oskrbnino. Preživljanje beguncev, ki so dobili v Ljubljani zaposlitev, je bilo seveda olajšano, saj so dobili ustrezno plačilo in hrano. Glede na njihovo socialno in profesionalno strukturo jih je bil le manjši del dobro situiranih, mnogi pa so bili brez vsakih sredstev in so živeli ob državni podpori. Slednjim je MOL dajala v nujnih primerih tudi brezplačno zdravstveno pomoč in zdravila, v smrtnih primerih pa je mestni pogrebni zavod oskrbel tudi primeren pogreb.⁸

Mestni magistrat je moral preskrbeti tudi prenočišče in hrano beguncem, ki so bili v Ljubljani nastanjeni le tranzitno. Od 28. do 31. 5. 1915 je npr. po ukazu policijskega ravnateljstva v Ljubljani nastanil v cukrarni 87 galicijskih beguncev, ki jih je posredovalni urad za delo na Dunaju poslal iz Gmünda na Reko. V dijaški in ljudski kuhinji pa je mestni magistrat zagotovil beguncem hrano, ker je bila tod najcenejša, in sicer dnevno 1,20 krone za zajtrk, kosilo in večerjo na osebo.⁹

Avstroogrsko-nemška armada je v Galiciji prešla v ofenzivo že maja 1915 in je junija tega leta po 9 mesecih znova osvojila galicijsko prestolnico Lvov. Dne 3. 8. 1915 pa je ministrstvo za notranje zadeve izdalo oklic, da se lahko begunci vrnejo že v 20 galicijskih okrajev ter v posamezne kraje okrajev Krakow, Wiołiczka in Podgorce, ki niso spadali pod trdnjavsko ozemlje. Begunci, ki so se hoteli vrniti, so morali dobiti legitimacijo za vožnjo z vlaki od političnih okrajnih ali policijskih oblasti, kamor so bili evakuirani. Osebe brez sredstev, ki so dobivale državno podporo za begunce, so se lahko peljale z vlaki brezplačno. Begunci so se morali vrniti domov najkasneje v 3 tednih po 3. 8. 1915 oz. se prijaviti domačim političnim okrajnim in policijskim oblastvom najpozneje 4 tedne po 3. 8. 1915, ker jim je le v tem primeru pripadala še 4 tedne po vrnitvi državna podpora za begunce.¹⁰

PRIMORSKI BEGUNCI

Z vstopom Italije v vojno maja leta 1915 na strani antantnih sil je nastala na meji z Italijo fronta ob Soči. Z območij bojov se je umikalo civilno prebivalstvo

in je tako mnogo Slovencev s Primorskega pribežalo tudi v Ljubljano. Za pomoč slovenskim beguncem je bil junija 1915 ustanovljen v Gorici »Odbor za pomoč slovenskim beguncem«, ki je obvestil vse slovenske časopise, naj pozovejo vse Slovence in druge slovanske narode za nakazovanje raznih darov temu odboru.¹¹

V Ljubljani pa je bil pri okrajnem glavarstvu ustanovljen poseben Urad za preskrbo beguncev.¹² Pri mestnem magistratu je urejal begunska vprašanja mag. referent dr. Janko Berce. Večji del beguncev je pribežal v Ljubljano brez sredstev za preživljanje oz. je vse svoje imetje pripeljalo s seboj na vozech. Manjši del beguncev pa je bilo tudi premožnih in so s seboj prinesli le denar. Proti tem je nastopil mestni magistrat iz bojazni, da bi Ljubljani že tako pičlo odmerjenim zalogam živil dvigovali cene, ker bi zanje pač ponujali večje vsote denarja, samo da bi se lahko oskrbeli s hrano. Mestni magistrat je zato hotel doseči naseljevalno prepoved premožnejših beguncev, kot je to menda uspelo nekaterim mestom, med drugim tudi Dunaju glede galicijskih beguncev. Pri tem naj bi se oziralo na evidence nastanjanja beguncev po hotelih in zasebnih hišah. Vendar je iz dokumentov razvidno, da do takšne prepovedi ni prišlo, saj je prihajalo v mesto vse več beguncev z območij, kjer so potekali boji na soški fronti.¹³

Septembra 1915 sta časopisa Slovenski narod in Slovenec objavila po naročilu mestnega magistrata, ta pa po odloku ministrstva za notranje zadeve, obvestilo primorskim beguncem, ki so bili brez sredstev za preživljanje in vezani zgolj na javno dobrodelnost, da morajo takoj odpotovati v Lipnico na Štajerskem, kjer bodo prejeli državno podporo. V Ljubljani te podpore niso mogli dobivati, ker je bila v etapnem prostoru jugozahodne armade.¹⁴

Izkazi števila primorskih beguncev, bivojnih v Ljubljani, za leto 1915 so naslednji:

— junija je prišlo v Ljubljano 23 oseb,

— julija — 11 oseb,

— avgusta — 7 oseb,

— novembra — 2 osebi in

— decembra — 8 oseb, skupaj torej 51 oseb. Stroški, ki jih je imela MOL z oskrbo teh beguncev, so znašali 90,90 krone, in sicer 1 krono dnevno za zajtrk, kosilo in večerjo, za otroke, stare pod 2 leti, je celodnevna hrana stala 50 vinarjev, stanovanje pa je bilo brezplačno. Seveda so se ti stroški nanašali na begunce, ki so bili brez lastnih sredstev za preživljanje, tako da je bilo število vseh v Ljubljani živečih beguncev precej večje.¹⁵ Za pomoč goriškim beguncem so posamezni darovalci leta 1916 nakazali mestnemu magistratu 215 kron. Istega leta pa je MOL prispevala posredovalnici za goriške begunce v Gorici 1500 kron, Dvor Baraga, reda katoliških gozdarjev (slovenski oddelek) iz Clevelanda pa za najbolj revne goriške družine 760 kron, ki jih je mestni magistrat nakazal posredovalnici za goriške begunce. Uprava begunskega taborišča v Brucku ob Litvi se je MOL tudi zahvalila za darilo 400 kron, namenjenih slovenskim

birmancem — beguncem v tem taborišču.¹⁶

MOL pa je v času 1. svetovne vojne namenjala denarno pomoč tudi drugim beguncem, in sicer 1000 kron za erdeljske begunce ob vstopu Romunije v vojno 1916 na strani antante, za kar se je zahvalil ogrski ministrski predsednik grof Tisza, leta 1919 pa še 10.000 kron za koroške begunce.¹⁷

V letu 1917 so lahko begunci po odloku ministrstva za notranje zadeve in odredbi deželne vlade z dne 23. 7. prejeli begunske podpore tudi v Ljubljani, in sicer po »ABC sistemu«. Begunska podpora je znašala 2 kroni, kar je predstavljalo vsoto A. Dohodki članov družine so predstavljali vsoto B, vendar se tu niso upoštevale vojaške podpore, vojaške pokojnine itd. Če je bila vsota B večja od vsote A, se je slednja odštela od vsote B, razliko delilo z 2, dobljeni rezultat pa je predstavljal vsoto C. Vsota C se je odštela od vsote A in dobljeni rezultat je pomenil višino begunske podpore. Če je bila vsota B manjša ali enaka vsoti A, je dobila družina celo begunsko podporo, torej 2 kroni na člana.¹⁸

Zadeve v zvezi z begunskimi podporami je od mestnega magistrata prevzel Urad za preskrbo beguncev pri okrajnem glavarstvu v Ljubljani, saj mu je magistratni referent za begunce dr. Janko Berce izročil razvidnostne liste beguncev, ki so se v avgustu in septembru 1917 priglasili za begunske podpore pri mestnem magistratu. Za dobo od 1. 7. do 30. 9. 1917 je begunske podpore revnim beguncem preko poštne hranilnice nakazoval še mestni magistrat. Premožnejši begunci teh podpor niso dobivali. V dneh od 1. 10. do 10. 10. 1917 se je na mestnem magistratu priglasilo za begunske podpore 92 prosilcev, ki so prišli v Ljubljano že pred 1. 8. 1917, a jih mestni magistrat ni mogel preje evidentirati zaradi pomanjkanja ustreznih tiskovin. Poleg tega se je priglasilo za begunske podpore še 16 prosilcev, ki so prišli v Ljubljano po 1. 8. 1917, a jih mestni magistrat ni mogel preje evidentirati. Ti begunci tudi še niso imeli dovoljenja deželne vlade za bivanje v Ljubljani. Med prosilci za begunske podpore se omenjajo tudi begunci madžarske narodnosti. Podatki o številu vseh prosilcev pa iz pregledanih dokumentov niso znani.¹⁹

Leta 1917 je živel v Ljubljani tudi 21 vojnih invalidov iz Goriške in Gradiške, v glavnem kmetov in obrtnikov. Na dopis deželne vlade o kulturni in socialno-politični preskrbi beguncev — vojnih invalidov je dr. Janko Berce odpisal dne 29. 8. 1917, da se nameravajo ti begunci po vojni znova lotiti svojih prejšnjih poklicev, torej kmetovanja in rokodelstva, in da si ne žele izučitve kakšnega drugega poklica.²⁰ Na področju MOL živeli kmetje so lahko najemali begunce za žetvena dela, vendar so jih morali tudi oskrbeti s hrano. Za kurilno sezono 1917/18 pa se omenja, da je mestni magistrat najel begunce za sečnjo drv za MOL, seveda za plačilo in hrano.

Begunske družine omenja tudi župan dr. Ivan Tavčar v 3. resoluciji, od šestih, ki jih je sprejel mestni občinski svet po t.i. »demonstraciji lačnih« 24. 4. 1918, ki so se je udeležile predvsem matere z otroki in

tudi revne begunske družine. Te so živele v slabih življenjskih razmerah, mnoge tudi v železniških vagonih, omenja pa se tudi lesena baraka ob Resljevi cesti, poleg nastanitve po zasebnih naslovih in tudi v Narodnem domu.²¹ Tudi begunci so tako kot domače prebivalstvo dobivali pičlo odmerjene količine hrane na živilske izkaznice, ravno tako tudi obleko. Begunci, ki so dobivali begunske podpore oz. so bili v državni oskrbi, so bili glede potrebe obleke podvrženi presojevalnici o potrebi obleke pri mestnem magistratu, ostali begunci pa takšni presojevalnici pri sodnem okraju ljubljanskem. Oblačila so dobivali iz zalog posebne begunske oblačilne akcije pri vodstvu deželne zaloge pri deželni vladi in to brezplačno. Vendar je teh oblačil običajno primanjkovalo, tako da so bili premožnejši vezani na izkaznice B in izkaznice C pri mestnem magistratu, če so staro obleko za plačilo ali brezplačno oddali zbiralnici starih oblek. Ta oddaja je bila omejena le na tiste obleke, ki jih niso prejeli brezplačno iz zalog begunske oblačilne akcije. Brezplačna oblačila so dobili najrevnejši begunci tudi na nakaznice, izdane pri mestnem magistratu 2-krat letno, izjeme pa so veljale v primerih selitve oz. vrnitve v kraje stalnih bivališč ter v primerih bolezni. Mestni magistrat je begunce pred vrnitvijo domov oskrbel tudi s čevlji v vrednosti 419,45 krone in je dne 8. 6. 1918 zaprosil deželno vlado za povrnitev stroškov.²³

Ministrstvo za notranje zadeve je 19. 1. 1918 dovolilo vrnitev beguncev na posamezna področja poknežene grofije Goriške in Gradiške do 1. 4., ter z odlokom 15. 3. rok podaljšalo do 1. 5., ker so begunci, ki so prejeli begunsko podporo, le v tem primeru le-to prejeli še 60 dni po vrnitvi. Po tem odloku je bila splošna vrnitev možna:

- 1) v političnem okraju Gorica (okolica) v:
 - a) občine Dornberk, Gorenja Tribuša in Prvačina sodnega okraja Gorica;
 - b) v ves sodni okraj Ajdovščina;
- 2) v političnem okraju Gradiška v:
 - a) občine Biljana, Brazzano, Chiopris-Viscone, Krmin, Kožbana, Dolenje, Medana, Medea in Moraro sodnega okraja Krmin;
 - b) občine Corona, Mariano, Romano, Versa in Milesse sodnega okraja Gradiška;
- 3) v političnem okraju Tržič v:
 - a) ves sodni okraj Červinjan;
 - b) v občino Turjak sodnega okraja Tržič;
- 4) v političnem okraju Sežana:
 - a) v občine Berje, Gabrovica, Štanjel, Šempolaj, Slivno in Veliki dol sodnega okraja Komen;
 - b) v občine Abber, Lokev, Dutovlje, Veliki Repen, Kopriva, Naklo, Povir, Rodik, Sežana, Skopo, Štjak, Štorje in Tomaj sodnega okraja Sežana;
- 5) v političnem okraju Tolmin:
 - a) v občine Breginj, Idrsko, Kobarid, Kred, Libušnje, Livek, Sedlo in Trnovo sodnega okraja Kobarid;
 - b) v ves sodni okraj Cerčno;

c) v občini Grahovo in Ponikve sodnega okraja Tolmin.

Vrnitev je bila možna, vendar še ne splošno dovoljena tudi v posamezna druga področja poknežene grofije Goriške in Gradiške.²⁴

Ministrstvo za notranje zadeve je z odlokom 23. 5. 1918 dovolilo splošno vračanje beguncev v mesto Trst in okolico. Begunci, ki so prejeli begunske podpore, so se morali najkasneje do 1. 8. 1918 zglasiti pri policijskem ravnateljstvu v Trstu, ker jim je le v tem primeru pripadala podpora še 60 dni po vrnitvi. Enako je veljalo tudi za begunce iz Koroške, ki so se vrnili v vse politične okraje, razen v občine Lipalja vas, Naborjet, Pontabelj, Žabnice in Ukve v PO Beljak, za begunce iz Istre, ki se niso smeli vrniti še v PO Pulj, in za begunce iz Dalmacije. Tudi ti so prejeli begunsko podporo še 60 dni po vrnitvi, če so se vrnili najkasneje do 1. 8. 1918.²⁵ Vendar se beguncev iz Koroške in Dalmacije v pregledanih dokumentih v Ljubljani ne omenja, omenjajo pa se še posamezni begunci iz Istre. V seji mestnega občinskega sveta dne 9. 7. 1918 je občinski svetnik Ivan Vrstovšek iz kluba JDS predlagal resolucijo, naj župan posreduje pri državni vladi, da bi se begunci iz Trsta in Reke čimprej vrnili domov, ker v Ljubljani s plačevanjem živil prispevajo k večji draginji. Občinski svetnik Anton Rojina iz kluba SLS pa je v svoji resoluciji predlagal, naj se opozori deželna vlada na izvoz žita, ker so begunci na Dolenjskem mnogo žita že zaarali (predplačali ali naplačali). Obe resoluciji je občinski svet pri glasovanju sprejel.²⁶ Mestni magistrat je pozval primorske begunce dne 12. 11. 1918, naj se vrnejo domov, ker ni več vojne nevarnosti, pa tudi razmere glede prehrane so bile tedaj na Goriškem in v Trstu boljše, saj je bila oskrba zaradi italijanskega uvoza veliko boljše kot v Ljubljani, pa tudi cene živil so bile manjše.²⁷

Tako med delom občinskih svetnikov oz. magistratnih uradnikov kot med ljubljanskim prebivalstvom se je širilo nezadovoljstvo zaradi prisotnosti beguncev predvsem zato, ker so za mnogo višje cene od uradno dovoljenih kupovali v mestu samem kot tudi v okolici in na Dolenjskem velike količine živil in jih tihotapili v Trst in okolico in tam preprodajali. Seveda so se s tihotapljenjem ukvarjali premožnejši ali pa so najeli osebe, ki so opravljale zanje tovrstne nakupe. Revnejšim je mestni magistrat tudi izdajal izvoznice za manjše količine živil, ki so jih lahko odnesli s seboj, če pa so zalotili kakega revnega begunca pri tihotapljenju živil, ki so bila pod zaporo, so mu, ko so se prepričali o revnih družinskih razmerah, prekršek tudi spregledali.

VOJNI UJETNIKI

Mnogo slabše kot beguncem pa se je godilo vojnim ujetnikom, ki jih je deželna delavska izkazovalnica (LANS) odredila za delo mestnemu magistratu ali posameznim tovarnam in družbam. Imeli so omejeno

Italijski vojni ujetniki v Ljubljani

svobodo gibanja ter bili zelo slabo hranjeni. Iz pregledanih dokumentov je razvidno, da so bili v Ljubljani nastanjeni ruski, italijanski in srbski vojni ujetniki, ki so jim morali posamezni delodajalci oskrbeti potrebno hrano, obleko in za delo tudi manjše plačilo.

Po naročilu deželne vlade 22. 11. 1916 je moral mestni magistrat vsakega prvega v mesecu poročati o številu ujetnikov v ljubljanskem okrožju. Vendar pa je mestni magistrat 16. 2. 1916 sporočil deželni vladi, da točnega poročila nima, vendar pa je v Ljubljani večje število vojnih ujetnikov. Tedaj je pri več ljubljanskih tvrdkah delalo večje število vojnih ujetnikov, in sicer:

1. pri Gospodarski zvezi — 10 vojnih ujetnikov,
2. v tovarni usnja Karol Pollak — 30 vojnih ujetnikov,
3. v livarni A. Samassa — neznano število vojnih ujetnikov,
4. v cukrarni je živelo večje število ruskih ujetnikov, ki so delali pri gradnji železnice,
5. v jahalnici ljubljanskega jahalnega društva je bivalo okrog 500 vojnih ujetnikov,
6. pri stavbnem podjetju Julij Glaser je tudi delalo več ruskih ujetnikov in

7. V Spodnji Šiški, kjer je večje število srbskih ujetnikov pomagalo pri polaganju telefonskih kablov.²⁸

Leta 1917 je deželna delavska izkazovalnica posredovala mestnemu magistratu za dela na polju 31 ruskih ujetnikov, in sicer 8 moških in 1 straža iz vojno-ujetniškega tabora v Braunavu. Mestni magistrat je tem ruskim ujetnikom izplačeval dnevno doklado, in sicer 50 vinarjev na moža ter jih oskrbel s hrano. Glede na odredbe vojnega ministrstva je bil pogoj za najemanje vojnih ujetnikov tudi redni vsakomesečni zdravniški pregledi, ki jih je v Mestnem domu opravljala mestni fizik dr. Krajec.²⁹ Kot je bilo že omenjeno, je bila prehrana ujetnikov tako pomanjkljiva, da so bili telesno močno oslabljeni. Na posestvu poslovalnice za sočivje in sadje (GEOS) z Dunaja v Lipah na ljubljanskem barju je bilo pri delih na polju zaposlenih okrog 50 vojnih ujetnikov, ki so bili tako slabo hranjeni, da jih je zaradi nezadostne prehrane obležalo po 20 na dan. Šele potem je uprava posestva zaprosila Kranjsko aprozivacijsko družbo za nakazilo večje količine živil.³⁰

Ravnanje z ujetniki iz Rusije, Ukrajine in Finske je razvidno iz določil o uporabi vojnih ujetnikov iz omenjenih dežel za čas od 1. 5. 1918 do odhoda v domovino. Iz njih razberemo, da se kljub sklenitvi miru z mlado sovjetsko državo ujetniki zaradi gospodarskih koristi Avstro-Ogrske — saj so predstavljali ceno delovno silo — niso smeli svobodno vračati domov, ampak le po sklenitvi posebnih dogovorov. Njihova svoboda gibanja je bila omejena, saj po 9. uri zvečer niso smeli zapuščati stanovanj, ki so zanje predstavljale kasarne. Še vedno pa so lahko tudi po 9. uri zvečer opravljali delo za svoje gospodarje. Prepovedana jim je bila udeležba pri demonstracijah in na plesnih zabavah. V spremstvu pa so se lahko peljali z vlakom, obiskovali gledališča, kinematografe in gostilne, vendar ne po 9. zvečer. Prepovedano jim je bilo hoditi z ženskami, saj so takšne odposlali nazaj v taborišča. Delodajalci so lahko, kot je bilo že omenjeno, dobili ujetniško delovno silo s posredovanjem LANS. Oskrbeti so jih morali z zadostno in zdravo hrano, enako kot domače poljedelske delavce. Tudi potrebno obleko so morali delodajalci ujetnikom priskrbeti sami, vendar pa jim je niso smeli odvzeti, ko so ti ujetniki prenehali delati zanje. Delodajalci so

morali najeti ujetniški delovni sili dajati tudi stanovanje in za opravljeno delo izplačati minimalno delavsko mezdo v znesku 1 krome dnevno za kmetijska dela in 2 kroni za vsa ostala dela. Ujetnike, ki bi kršili vsa našeta pravila ali ki bi zbežali oz. ne bi hoteli delati, bi kaznovali z uvrstitvijo med zadnje za vrnitev v domovino. Za zlorabe ujetnikov so bile predpisane kazni tudi za delodajalce, saj bi slednjim, če bi zakrivilili s svojimi dejanji pobege ujetnikov, ujetnike odvzeli, kavcije, ki so jih vplačali pri mestnem magistratu za najetje ujetnikov, pa bi jim zapadle. Ujetniki, ki so želeli ostati v Avstriji, pa so morali vložiti prošnje, niso se pa tedaj še urejale prošnje za dovolitev ženitve, pridobitve lastnine ipd.³¹

Kratice: MOL (mestna občina ljubljanska)
PO (politični okraj)
LANS (deželna delavska izkazovalnica)
A-O (Avstro-Ogrska)
GEOS (Poslovalnica za sočivje in sadje)

OPOMBE

* Članek je nastal na podlagi avtoričine diplomske naloge Preskrba Ljubljane z živili med prvo svetovno vojno na PZE za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, pod mentorstvom prof. dr. Petra Vodopivca. Za napotke pri nastanku diplomske naloge se zahvaljujem tudi arhivistu Marjanu Drnovšku.

1. Zgodovinski arhiv Ljubljane (v nadaljevanju: ZAL), Reg. I./2060, listi 337, 434. — 2. Isto, list 328. — 3. Isto, listi 328, 330-337. — 4. Isto, listi 398-399. — 5. Isto, listi 401-402, 465. — 6. Isto, listi 403-404, 406-408. — 7. Isto, listi 339, 325. — 8. Isto, list 428. — 9. Isto, listi 456-457. — 10. Isto, list 494 in Cod. III./73, listi 99-103. — 11. Isto, list 578. — 12. Isto, list 675. — 13. Isto, list 588. — 14. Isto, list 601. — 15. Isto, lista 607-608. — 16. ZAL, Cod. III./74, listi 23-30, 124-131. — 17. Isto, listi 124-131, 155-157, in Cod. III./77, listi 89-90. — 18. ZAL, Reg. I./2060, list 639. — 19. Isto, listi 675, 677-678. — 20. Isto, lista 653, 655. — 21. ZAL, Cod. III./76, listi 80-87 in Reg. I./2060, lista 677-678. — 22. ZAL, Reg. I./2060, listi 702-703 in 146. — 23. Isto, list 754. — 24. Isto, lista 714, 731. — 25. Isto, list 752. — 26. ZAL, Cod. III./76, lista 131-132. — 27. ZAL, Reg. I./2060, list 165. — 28. ZAL, Reg. I./2063, list 464. — 29. Isto, lista 458, 474. — 30. Isto, list 490 in Reg. I./1629-1630, list 526. — 31. Isto, lista 480-481.

